

Sabile KEÇMEZI-BASHA

KONFERENCA E BUJANIT DHE KUNDËRSHTITË E PKJ-së NDAJ VENDIMEVE TË SAJA

Lufta e Dytë Botërore dhe shpërbërja e ish-Jugosllavisë, te shqiptarët zgjoi shpresat për një zgjidhjeje të drejtë të çështjes së tyre në rrethanat e reja të krijuara. Një pjesë e lëvizjes politike e ushtarake, gjatë asaj kohe në hapësirën gjeografike shqiptare ishte në krah të bllokut antifashist. Kjo radhitje jepte shpresë për të drejtën e popujve për vetëvendosje. Se problemet kombëtare të trashëguara nga e kaluar do të zgjidhen drejt duke ua njohur edhe popujve të mbetur nën pushtim të drejtën e vetëvendosjes, prandaj forcat e LNÇ-së në Kosovë nxorën Rezolutën e Bujanit (31 dhjetor 1943-1, 2 janar 1944), ku vendosën bashkimin e Kosovës me Shqipërinë.

Datë e veçuar dhe e rëndësishme si për të gjithë shqiptarët kudo që ndodheshin, ishte mbajtja e Konferencës së Bujanit dhe Rezoluta¹ e saj, që u mbajt dhe u miratua më 31 dhjetor 1943 dhe 1 e 2 janar 1944. Konferenca e Bujanit ishte një takim i rëndësishëm për historiografinë shqiptare, ngase në këtë u soll rezoluta e cila garantonte se pas fitores së forcave aleate, popullit shqiptar i garantohej që të vendos vetë për fatin e vet.

¹ Konferenca e Bujanit (31 dhjetor 1943-1 e 2 janar 1944).

Siç dihej, mbledhjen e kishte hapur Xhevdet Doda², më 31 dhjetor 1943, në orën 19:00, ndërsa deklaratën dhe Rezolutën e Konferencës së Bujanit e kishin përpiluar atdhetarët dhe intelektualët e shquar: Zekiria Rexha, Xheladin Hana dhe Hajdar Dushi. Me qëndrimet që u morën në këtë Konferencë edhe një herë luftëtarët shqiptarë kishin dëshmuar se në luftë kishin dalë kundër fashizmit, por ajo që ishte më e rëndësishmja ata kishin luftuar për mëvetësinë dhe bashkimin e atdheut. Menjëherë pas përfundimit të punimeve të Konferencës, nga ana e serbëve dhe malazezve filloi të grisën maskat.

Urrejtja dhe lufta e hapët për atë që kishte ndodhur në konferencë filluan të shpreheshin hapur. Filluan ngadalë të zhdukeshin e të vriteshin hartuesit e rezolutës. Likuidimet e shqiptarëve kishin filluar hapur. Bandat çetnike bënë kërdrinë te popullata e pafajshme shqiptare. Me të madhe kishte filluar të realizohej memorandum i Vasa Çubrilloviqit. Kosova më 1945 po përjetonte natën e Shën Bartolomeut. Më 8-10 korrik 1945, në Prizren u mbajt Kuvendi i Prizrenit³, ku edhe zyrtarisht Kosova u aneksua nga ish-Jugosllavia

² Xhevdet Doda lindi më 1906 në Prizren. Ishte pedagog shqiptar nga Kosova. Si aktivist i Luftës Nacional Çlirimtare caktohet komandant i Batalionit dhe më pas me krijimin e Brigadës I kosovare-maqedonase zëvendëskomandant i saj. Si i dalluar i kësaj brigade ai ftohet të marrë pjesë në Konferencën e Bujanit më 31 dhjetor 1943 dhe 1 e 2 janar 1944. Ishte një ndër veprimtarët kryesor të kësaj mbledhjeje dhe e vendimeve të saj. U arrestua në prill të vitit 1944, duke qenë i sëmurë rënd në Prizren dhe për fatin e tij deri tani nuk është thënë diçka e vërtetuar. Disa historianë i kontestojnë pohimet e deritanishme se Xhevdet Doda është arrestuar dhe dërguar nga nazistët në Matrahusen. Për një kohë të shkurtë Xhevdet Doda punoi edhe si pedagogë në shkollën shqipe në Sanxhakun e Tregut të Ri.

³ Derisa vazhdonin operacionet ushtarake të UNÇJ-së për ripushtimin e Kosovës me viset tjera shqiptare, qarqet politike të Jugosllavisë avnojistë bënë plane për ndarjen e saj. Kështu dhjetë ditë pas vendosjes së administrimit ushtarak (08.02.1945) dhe ende pa përfunduar Kryengritja e Shaban Polluzhës në Drenicë, udhëheqja më e lartë e KQ të PKJ-së, më 18.02.1945 në Beograd, nxori përfundimin “që Kosova dhe Metohija t’i bashkohet Shqipërisë, kurse Shqipëria të hyj në Federatën Jugosllave..., por meqenëse rrethanat ndërkombëtare nuk janë të favorshme për një hap të tillë, ... atëherë Kosova dhe Metohija si autonomi duhet t’i bashkohen Serbisë”. Ky vendim partiak, (i cili u mor pa u pyetur fare populli shqiptar - përveç Fadil Hoxhës me

dhe Serbia.

Lajmi për aneksimin e Kosovës nga ana e Serbisë te nacionalistët shqiptarë u prit me indinjatë. Ata, mu atëherë e kuptuan se ishin të tradhtuar dhe përsëri të robëruar. Shumica prej tyre mospajtimin me këtë e shprehën hapur dhe mu për këtë, pushteti i “ri”, mori masa të rrepta kundër tyre. Shumë prej tyre u arrestuan, por pati nga ata të cilët i likuiduan. Kanë kaluar sa e sa dekada nga koha kur u mbajt Konferenca e Bujanit (31 dhjetor 1943-1 e 2 janar 1944), por si duket edhe në këtë shekull të ri fati i së kaluarës na përcjell pas (çfarë koincidence), kur përsëri nga ne kërkohet zgjuarsia dhe mençuria diplomatike për t’i realizuar dhe sendërtuar vendimet dhe qëndrimet e asaj konference, që pa dyshim është njëra ndër ngjarjet më kulmore në gjithë përpjekjet e botës shqiptare, për zgjidhjen e çështjes nacionale të historisë më të re të Kosovës dhe shqiptarëve në përgjithësi.

Vlen të theksohet, se Konferenca nuk i takonte për nga vlera, vetëm çastit historik kur ishte mbajtur, por rëndësi shumë më të madhe kishte për të ardhmen e kombit shqiptar. Në fakt, Rezoluta e Konferencës së Bujanit nuk ishte një akt spontan që doli thjesht nga momenti, më tepër ajo ishte një nevojë jetike, një domosdoshmëri historike, që e diktonte vetë copëtimi i kombit. Gjatë tre muajve të përgatitjes së konferencës, takimeve dhe bisedave me popullin shqiptar, u pa që mendimi se s’kishte tjetër zgjidhje të çështjes kombëtare shqiptare veç asaj të bashkimit të Kosovës me Shqipërinë, në bazë të parimit të së drejtës së vetëvendosjes deri në shkëputje, që

kompani), në mbledhjet tjera të mbajtura në mars, prill, maj 1945, u shndërrua në program politik. Ky program politik ndonëse me kohë u bë ligj shtetëror, krejt formalisht u shtrua për diskutim edhe në instancat politike, ushtarake e policore që administronin asokohe Kosovën. Akti i aneksimit (formal) të Kosovës Serbisë federale përfundimisht u bë në mbledhjen e Këshillit Popullor të Kosmetit, të mbajtur më 08 - 10. 07.1945 në Prizren, që në histori njihet si “Kuvendi” i Prizrenit. Si përfundim, po të analizohen me kujdes të gjitha zhvillimet politike e ushtarake në Kosovë, pas mbajtjes së Konferencës së Bujanit (31 dhjetor 1943 -1 e 2 janar 1944)..., mund të konkludohet me lehtësi se, ky kuvend qe një farsë e përgatitur (në çdo aspekt) nga OZN-ja.

do të vihej në jetë nëpërmjet Luftës Antifashiste. Partia Komuniste e Jugosllavisë ishte më se e bindur se në Kosovë dhe në përgjithësi në trevat e banuara me shqiptarë në Jugosllavi nuk do të mund të zhvillohej luftë e suksesshme antifashiste, po qe se nuk do të kyçen shqiptarët, andaj edhe arsyeja që prej fillimit luhet loja dyftyrëshe për përvetësimin politik të shqiptarëve.

Në këto rrethana e bindjeje botohet artikulli i Sekretarit të Përgjithshëm të PKJ-së, Josip Broz Titos, në gazetën “Proleter” në dhjetor të vitit 1942. Në lidhje me çështjen shqiptare në mes tjerash thuhej se “Çështja e Maqedonisë, çështja e Kosovës dhe Rrafshit të Dukagjinit, çështja e Malit të Zi do të zgjidhet lehtë ashtu siç dëshirojnë të gjithë, sepse do ta zgjidhë populli, kurse këtë të drejtë e fiton çdo popull, me pushkë në dorë, në këtë luftën e sotme nacionalçlirimtare”,⁴ - thuhej në të. Ndërsa, në letrën që KQ i PKJ-së që i dërgonte KQ të PKSH-së, më vonë më 2 dhjetor 1943, në mes tjerash thuhet edhe kjo se: “E para, çdo komb ka të drejtë për vetëvendosje, duke përfshirë këtu edhe shkëputjen.

E dyta, ne nuk i përkrahim të gjitha lëvizjet kombëtare, por vetëm ato që në vepër janë kundër imperializmit. Kjo domethënë se shqiptarët në Kosovë dhe Rrafsh të Dukagjinit kanë të drejtat të vetëvendosin vetë për fatin e vet kur të duan dhe si të duan”.⁵ Duke e pasur parasysh këtë qëndrim të KQ të PKJ-së, për zgjidhjen e çështjes shqiptare pas lufte, Komiteti Krahinor i PKJ-së për Kosovë e Dukagjin, pak pas mbledhjes së Këshillit Antifashist të Çlirimit Kombëtar të Jugosllavisë të mbajtur në Jajce të Bosnjës, më 29 nëntor 1943, mban konferencën e njohur me emrin Konferenca e Bujanit, e cila u mbajt më 31 dhjetor 1943 dhe me 1 e 2 janar 1944, në fshatin Bunjaj të Malësisë së Gjakovës. Në të morën pjesë 49 delegatë nga gjithsej 61 delegatë, që populli i kishte caktuar më herët. Struktura

⁴ *Gazeta Proleter*, 1942.

⁵ *Letra e Komitetit Qendror të PKJ-së dërguar KQ të PKSH-së, më 2 dhjetor 1943.* Arkivi i Kosovës, Fondi PKJ.

kombëtare ishte: 41 shqiptarë, 7 serbë dhe 1 mysliman.⁶ Në Konferencë u morën shumë vendime me rëndësi historike dhe u miratua Rezoluta e Konferencës që më vonë gjatë kohë do t'i shqetësojë shpirtrat e serbomëdhenjve, të cilët vazhdimisht ushqenin aspirata hegjemoniste ndaj tokave shqiptare.

Në këtë tubim të rëndësishëm u krijuan edhe organet më të larta të pushtetit në Kosovë - Këshilli Krahinor Nacionalçlirimtar i Kosovës dhe i Rrafshit të Dukagjinit, që njëherë ishte dëshmi e konstituimit të mëvetësisë politiko-territoriale të Kosovës jashtë dhe i pavarur nga Serbia dhe nga Jugosllavia. Ky vendim llogaritet se ishte vendimi i rëndësishëm që vuri themelet e një Kosove të mëvetësuar dhe arsyeja kryesore e pakënaqësisë së qarqeve më të larta jugosllave ndaj Konferencës së Bujanit dhe sulmeve ndaj saj. Por, ajo që i tronditi më së tepërmi komunistët jugosllavë ishte vendimi i dytë që haptas dhe me plot guxim Konferenca e Bujanit shprehi dëshirën e popullit se shqiptarët e Kosovës nuk e donë skllavërinë naziste, por njëherë as rikthimin në të vjetrën, se Jugosllavia e vjetër ishte vendi i shtypjes dhe terrorit të shqiptarëve dhe se ky popull do liri të plotë e të drejta për vetëvendosje.

Madje, në Rezolutë u paralajmërua forma e vetëvendosjes në formë të realizimit të dëshirave të përhershme të bashkimit me Shqipërinë. Për këtë qëndrim, në mes tjerash në letër thuhej se “sot, shokë, nuk është fjala për caktimin e kufijve mes Shqipërisë dhe Jugosllavisë - që të dyja të pushtuara prej gjermanëve - por që të dyja me luftë të armatosur, të çlirohen prej tyre. Për këtë arsye çdo ngritje e çështjes së kufijve - në të vërtetë iu ndihmon gjermanëve që të nxisin një popull kundër tjetrit.⁷ Megjithatë në letër nuk e ndryshonin qëndrimin ndaj të drejtës së shqiptarëve për vetëvendosje ku thuhej se “e bëjnë të mundshme të drejtën e vetëvendosjes”, por “kjo e drejtë

⁶ Jusuf Bajraktari, *Rrënjët historike të autonomisë së Kosovës*, Rrjedhat 1990/1, Prishtinë 1990.

⁷ Po aty.

mund të fitohet vetëm me luftë dhe në luftë kundër imperializmit⁸, - thuhej në letrën e KQ të PKJ-së. Shumica e anëtarëve të PKJ-së (kuptohet jo shqiptarë) dhe pjesëtarët e LANÇ-it, që nga fillimi i Luftës së Dytë Botërore nuk u pajtuan sinqerisht me ndryshimin e pozitës robëruese të shqiptarëve dhe statusin e natyrshëm të Kosovës, si dhe bashkimin me Shqipërinë.

Andaj, pas mbajtjes së Konferencës pasoi reagimi i furishëm nga organet më të larta partiake e shtetërore jugosllave. Konferenca e Bujanit që në nismë në disa aspekte të rëndësishme u anulua, të thuash që me Letrën e KQ të PKJ-së të 28 marsit 1944, por anulimi u bë në një mënyrë që i konfirmon dhe iu jepte legjitimitet pikërisht qëndrimeve që do t'i zhvleftësojë. Në letër në mes tjerash KQ i PKJ-së nuk u pajtua me asgjë që e afirmonte mëvetësinë e Kosovës. Në të thuhej: “nuk ka qenë dashur të krijoni Komitetin Krahinor edhe për arsye se ana e juaj nuk është zonë e posaçme kompakte”⁹, siç shihet nga vetë fjalët e shkruara, shtrohet pyetja athua vallë a kishte ndokund në Jugosllavi zonë më kompakte se vetë Kosova sa i përkiste popullsisë. Por, duhet shtuar se aty nuk ishte qëllimi dhe shkak, por ata kërkonin nga Kosova që Komiteti Krahinor të shndërrohej në Komitet Qarkor dhe të formoheshin komitetet e zonave, me disa rrethe e më me shumë pavarësi.

Një vërejtje tjetër që iu kishte drejtuar udhëheqjes së Kosovës ishte edhe emërtimi i krahinës nga Kosova e Metohija në Kosovë e Rrafshi i Dukagjinit, emërtim që ishte i njohur në popull. Udhëheqja jugosllave nuk shqetësohej se me emrin Dukagjin u përfshin edhe viset tjera jashtë Kosovës. Siç thoshin në letër, por qëllimi ishte diku tjetër se me këtë emër u dëshmonte edhe më shumë e më mirë kompaktësia e asaj treve shqiptare që kufiri i 1913-ës e kishte ndarë padrejtësisht. Po ashtu u kërkonte që të mos formohet Këshilli Antifashist i Çlirimit Kombëtar, si në njësitë tjera federale, por edhe më tej të mbetet Këshilli Çlirimtar për Kosovën. Frika qëndronte aty

⁸ Po aty.

⁹ *Letra e KQ e PKJ-së, 28 mars 1944.* Arkivi i Kosovës, Fondi i PKJ-së.

se me këtë Këshill si organi më i lartë i pushtetit popullor i Kosovës nesër do të thoshte me forcë fjalën e vet dhe do të luftonte në mënyrë të ligjshme për të realizuar aspiratat e veta shekullore.

Pavarësisht nga vërejtjet që u bënë në këtë letër, mbi vendimet dhe platformën e Konferencës së Bujanit dhe ngjarjet e mëvonshme që ushtruan dhunë të hapur, Konferenca e Bujanit mbetet tregues force i Lëvizjes Antifashiste Nacionalçlirimtare. Platforma e kësaj konference u mirëprit në popull dhe gjeti përkrahje në masat e gjëra, materialet e saja miratoheshin dhe aprovoeshin me kënaqësi. Për të penguar realizimin e vendimeve të Konferencës së Bujanit komunistët jugosllavë shfrytëzuan dhe përdorën një mori formash, mënyrash e mjetesh të ndryshme strategjike-politike. Shumica e komunistëve shqiptarë pas marrjes së letrës nga Komiteti Qendror i PKJ-së, mbetën të zhgënjyer dhe të dëshpëruar. Ata të cilët çlirimin kombëtar e rangonin para çlirimit klasor, këtë letër e morën me rezervë dhe përmbajtjen e saj nuk e përhapën dhe nuk e propaganduan në terren.

Mospërfillja e letrës, komunistët jugosllavë i mllëfos së tepërmi. M'u për këtë u morën një mori masash ndëshkuese ndaj Kosovës dhe popullatës së saj. Kështu, më 2 nëntor 1944, komandanti Suprem i UNÇJ-së Josip Broz Tito, i dërgoi një letër Shtabit Krahinor të Ushtrisë Nacionalçlirimtare për Kosovë e Dukagjin me të cilën urdhëronte që ky shtab të riemërohej në Shtab Operativ të UNÇ për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit dhe mundësinë që ky Shtab t'i nënshtrohej SHK të UNÇ për Serbi, që edhe u bë më 14 shtator 1944. Vendimet e Konferencës së Bujanit pas LDB-së, me atributet e përmendura shqetësuan pa masë forcat shoviniste serbe, sepse e dinin ata se Kosova me këto qëndrime do të dalë si njësi e pavarur federale, ndërsa populli shqiptar shpresonte për realizimin e aspiratave të veta në bazë të vendimeve të paraqitura në Rezolutën e Konferencës së Bujanit. Këto shpresa jo vetëm që nuk u realizuan, por organet më të larta të PKJ-së e të UNQJ-së pa përfunduar plotësisht lufta, më 8

shkurt 1945 vendosën administrimin ushtarak në Kosovë¹⁰, me anën e të cilave u atakuan drejtpërdrejt vendimet e Konferencës së Bujanit.

Me fillimin e pushtetit ushtarak në Kosovë, gjenocidi ndaj popullatës së pafajshme shqiptare mori formën e rëndomtë të jetës.¹¹ Populli filloi të jetojë në ankth për ditën e nesërme. Atëherë nuk i mbeti asgjë tjetër përveç që të organizohej dhe të mobilizohej me të gjitha forcat për rezistencë gjithëpopullore ndaj bandave çetnike-komuniste. Në raportet që dërgoheshin nga shtabet e UNÇ-së thuhej se administrimi ushtarak në Kosovë u vendos me pretekst për luftimin e forcave “kundërrevolucionare” shqiptare.¹²

Më, 19 shkurt 1945, 11 ditë pas vendosjes së administrimit ushtarak në Prishtinë, OZNA-ja dhe ushtarakët thirrën mbledhjen e Komitetit Krahinor të PKJ-së për Kosovë e Rrafsh të Dukagjinit dhe morën vendim që organizata partiake e Kosovës t’i bashkëngjitet organizatës partiake të Serbisë. Kurse në maj po të njëjtit vit, në Kongresin Themelues të PKS-së, organizata e PKJ-së për Kosovë e Dukagjin vartësohej prej organizatës partiake të Serbisë. Dhe menjëherë pas përfundimit të Kongresit të Parë themelues të PKS-së, PKJ për Kosovë e Dukagjin do të quhej PKS për Kosovë e Metohi.¹³ Pra, me këtë akt Kosova rishtazi u fut nën kthetrat e Serbisë dhe përfundimisht shqiptarët u mashtruan nga hipokrizia e shtetit të quajtur Jugosllavi. Për të gjitha këto ndërmarrje populli e as anëtarësia e partisë nuk pyetej fare. Po edhe sikur të pyeteshin, përfaqësimi i shqiptarëve në radhët e PKJ-së ishte shumë i vogël. Udhëheqja e PKJ-së dhe PKSH-së ashtu edhe parullat për vëllazërim-bashkimin, bashkëpunimin e internacionalizmin për realizimin e

¹⁰ Sabile Keçmezi-Basha, *Të burgosurit politikë shqiptarë në Kosovë 1945-1990*, Prishtinë 2010, 38.

¹¹ Lefter Nasi, *Ripushtimi i Kosovës, shtator 1944-korrik 1945*, ASHAT, Tiranë 1994, 89.

¹² Referat i Bllagoje Neshkoviqit në Konferencën e Tretë të PKJ-së për Kosovë e Metohi, 1945.

¹³ Sabile Keçmezi-Basha, *Gjurmët e autonomitetit*, Rilindja 21 prill 1986, Prishtinë.

qëllimeve të veta grabitqare ndaj Shqipërisë dhe popullit shqiptar, që u manifestua edhe më vonë.

Në vazhden e mohimeve të të gjitha të arriturave dhe të drejtave që i kishte fituar Kosova gjatë LDB-së, më 8-10 korrik 1945, në Prizren u mbajt mbledhja e dytë e Këshillit Antifashist Nacionalçlirimtar, e njohur me emrin si Kuvendi i Prizrenit.¹⁴ Edhe ky Kuvend u mbajt në rrethanat e administrimit ushtarak. Puna e Kuvendit u “sigurua” nga forca të shumta ushtarake, ku me “dëshirën e popullit” Kosova iu bashkua Serbisë si një appendiks (shtojcë) i thjeshtë i Republikës së Serbisë dhe tokat tjera shqiptare u copëtuan në tri republika të Jugosllavisë. Statusi inferior i shqiptarëve të Kosovës, thjesht si një minoritet brenda Republikës së Serbisë, e duke mos i dhënë autonominë e plotë territoriale, shtoi e forcoi zemërimin e popullit shqiptar.

Por me kaq nuk përfunduan sulmet ndaj vendimeve të Konferencës së Bujanit. Përkundrazi, ato intensifikohen, veçanërisht pas vitit 1981, në botën serbe lindi një “literaturë” e tërë në formë memoaresh e fejtonesh, por edhe “veprash” historiografike e politikologjie. Vërtet ato ishin të varfra në përmbajtje e në argumente, por të begatshme në fabrikimin e gjysmë të vërtetave, të pavërtetave dhe trillimeve, me qëllim që të njolloso e diskualifikohet çdo gjë që i mbështeste shqiptarët dhe kërkesat e tyre të drejta. Kulmi i tërë kësaj barbarie arrin më 1987 kur edhe bëhet anulimi i vendimeve të Konferencës së Bujanit, mu në fazën e eskalimit më agresiv të hegjemonizmit serbomad, kur çështja e bashkimit të Kosovës me Shqipërinë nuk ishte në rend të ditës. Zaten edhe organizatat e grupet patriotike ilegale dhe tërë lëvizja çlirimtare shqiptare në Kosovë në përgjithësi, kërkesat e veta i mbështeti vazhdimisht fuqishëm në vendimet e Konferencës së Bujanit. Kërkesat politike të shqiptarëve njëherë edhe lufta e lavdishme e UÇK-së me të njëjtën të drejtë gjetën dhe gjejnë edhe sot jo vetëm inspirimin, por edhe mbështetjen dhe legjitimitetin në Konferencën e Bujanit dhe në vendimet e saja.

¹⁴ Po aty.